

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofredactie: G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht, Telefoon 3605. **Mederedacteuren:** Jos. Cremers, Looiersgracht 7, Maastricht, Tel. 2294. Dr. H. Schmitz S. J., Ignatius College, Valkenburg (L.), Telef. 35. R. Geurts, Echt. **Penningmeester:** ir. P. Marres, Villa „Rozenhof“, St. Pieter-Maastricht, Postgiro 125366 ten name v.h. Nat. hist. Gen., Maastricht. **Drukkerij v.h. Cl. Goffin**, Nieuwstr. 9, Tel. 2121.

Versijnt **Vrijdags** voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan alle Leden van het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandelijksche Vergadering op Woensdag 2 November 1938. — Nieuwe Leden. — Verslag van de Maandelijksche Vergadering op 5 Oct. 1938. — G. L. van Eyndhoven. De Excursie naar Limburg van de Nederlandsche Mycologische vereeniging. — J. H. Bonnema. Zum allerletzten Male: die Aufstellung der Schalen der Paläozoischen Ostracoden und die Brutkammer von Primitiopsis oblonga J. & H. — C. Willemse. Description of New Indo-Malayan Acrididae (Orthoptera) Part VIII. (Finish). — Boekbespreking.

DE MAANDELIJSCHE VERGADERING

zal plaats hebben op **Woensdag 2 Nov. a.s.**,
's nammidags te 6 uur precies in het Museum.

NIEUWE LEDEN.

Dr. Jos. Kwisthout, Keizersgracht 148, Amsterdam; Pater van Hest, Monfortiaan, Schimmert L.; Mej. T. Duting, Oranjeplein 45, Maastricht.

VERSLAG

DER MAANDELIJSCHE VERGADERING OP 5 OCT. 1938.

Aanwezig de dames: A. Willemse-Widdershoven; Mère Lorothee O.S.U., R. Mallem, T. Dütting, Nans Marres, M. Meijer, A. Kemp-Dassen, M. Beckers-Specken, en de heeren: Jos. Cremers, C. Willemse, Edm. Nyst, H. J. Beckers, Gabr. Beckers, Paul Marres, L. Grossier, P. M. E. Bingen, Leo Bouten, J. van Oppen, Fr. van Rummelen, J. Nypels, L. Grégoire, H. Jongen, J. Gemmeke, Br. Christophorus, M. Mommers, M. Kemp, D. van Schaik, J. Maessen, M. Rongen, Fr. Welters en L. Mertens.

Namens Prof. Dr. Jongmans overhandigt de heer van Rummelen aan den Voorzitter voor de Genootschapsbibliotheek een mooi en rijk geïllustreerd boekwerk: „Congrès international de Géographie Amsterdam 1938“, sous le haut patronage de Sa Majesté la Reine Wilhelmine, waarin de excursies zijn beschreven en met kaarten en foto's toegevoegd, bij deze gelegenheid gehouden in Zuid-Limburg van 29 Juli—3 Augustus.

De heer G. Beckers houdt hierna zijn voordracht

De Nieuwe Steentijd in Zuid-Limburg

door G. A. J. Beckers.

De vóór-Romeinsche tijd wordt naar den aard van het materiaal, dat de mensch reeds kende om zijn gebruiksvoorwerpen te maken, verdeeld in een ijzertijd (800—50 vchr), een brons-tijd (1800—800 vchr) en een steentijd (vóór 1800 vchr). De steentijd wordt door de geologische overgang diluvium—alluvium verdeeld in een oude en een nieuwe steentijd. Nadere cultuurtypologische onderverdeling van den nieuwen steentijd (Neolithicum) is van plaats tot plaats verschillend.

Voor Scandinavië wordt deze volgens Montelius en Müller verdeeld in een oude en een jonge fase. De oude ontleent haar naam aan de z.g. Kjökkenmöddings, d.z. afvalhoopen van etensresten, die cultuurtypologisch gekenmerkt worden door bepaalde vormen der silex-industrie (pic en tranchet) en een zeer primitief vaatwerk. De jonge fase is gekenmerkt door de geslepen bijlen, het aardewerk met de z.g. Tiefschich-versiering en de megalithische grafmonumenten. Naar de voortschrijdende ontwikkeling dezer verschijnselen wordt zij nog weer in vier perioden onderverdeeld.

Van de Belgische indeeling (Campignien-Omalien-Robenhausien) vertoont de eerste overeenstemming met de Scandinavische Kjökkenmöddinger-cultuur. Het Omalien wordt gekenmerkt door een bandvormig versierd aardewerk en de z.g. Schuhleistenkeile, die in vorm lijken op een schoenmakersleest en bestaan uit zandsteen of eruptiefgesteente. Deze voorwerpen worden aangetroffen in de vloerlagen der hutten, die zich ± 75 cm onder maaiveld bevinden. Het Roben-

Pijlpunten.

Boven : Omalien.

Onder : Robenhausien.

hausien wordt gekenmerkt door geslepen vuursteenbijlen, fraai geretoucheerde pijlpuntjes met steeltjes of oortjes en een gewoonlijk onversierd aardewerk, dat in zijn vormenrij veelal gelijkenis vertoont met ledernappen, waarbij de z.g. tulpbeker wel als leidvorm geldt. Vaak treft men hutten dezer mensen aan in den vorm van paalwoningen in moerassige streken bij rivieren. De Kjökkenmöddinger resp. Campignien cultuur vertoont meer gelijkenis met de palaeolithische dan met de latere neolithische culturen en zal verder buiten beschouwing blijven. In den hieropvolgenden tijd (het z.g. vol neolithicum) heeft n.l. een groote omwenteling plaats gehad, doordat de mensch landbouw en veeteelt leerde kennen. Hierdoor ontwikkelde zich een sessiel leven op verschillende plaatsen onafhankelijk van elkaar, met een van plaats tot plaats verschillend aspect, dat zich vooral uit in de pottenbakkerskunst.

De Duitschers hebben dan ook de verschijnselen van dit volneolithicum in de eerste plaats gerangschikt naar de plaatselijke verschillen der ceramiek en zoo onderscheiden zij de Noordelijke Megalithcultuur, die we reeds leerden kennen als de jongere phase in Scandinavië, de Zuid-Oostelijke bandceramiek, wier noordwestelijke uitlooper wij in België als Omalien-cultuur ontmoetten, de Westelijke of Michelsberger cultuurgroep, die we in België als Robenhausien leerden kennen en tenslotte de bekercultures. Deze laatste heeft waarschijnlijk twee componenten n.l. de Snoerbeker, een slanke beker met koordvormige versiering van het halsdeel, die waarschijnlijk zijn oorsprong heeft in Zuid-Rusland en vandaar naar het Westen is gekomen en de Klokbeker, een bredere beker met zônevormige versiering over zijn heele lengte, die waarschijnlijk zijn oorsprong heeft in Spanje heeft en vandaar naar het Noorden is gekomen. Deze beide vormen zijn ongeveer gelijktijdig in West-Duitsland aangekomen, waar zich allerlei mengvormen hebben ontwikkeld, welke we kortweg bekercultures zullen noemen.

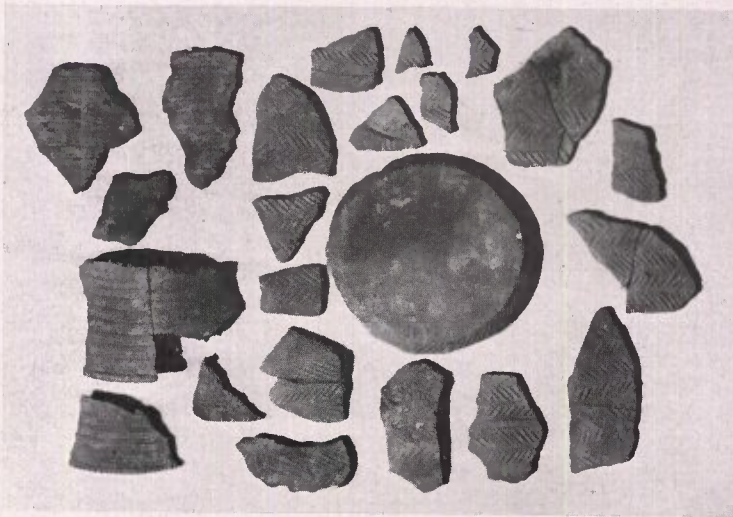
Op plaatsen, waar een dergelijke cultuur

zonder groote stoornissen van buiten bleef voortbestaan door het heele Neolithicum, is de plaatselijke chronologie gebaseerd op de geleidelijke ontwikkeling der cultuur (verg. Scandinavië). Veelal ontwikkelde zich echter in een dergelijk centrum overbevolking, waardoor expansie en emigratie ontstond. Op plaatsen, waar nu achtereenvolgens invasies van verschillende zijde optraden, is de op-eenvolging daarvan de basis der chronologie (verg. België). Zoo hebben wij voor onze burens in het Rijnland van 3000—2200 de bandceramiek, 2200—2000 de Michelsberger cultuur en van 2000—1600 de bekercultures.

Bij het begin onzer onderzoekingen in 1924 was voor ons land bekend de invasie der Megalithcultuur in de Noordelijke provinciën ± 2400 (de z.g. hunebedbouwers) en de invasie der bekercultures met een bijzonder plaatselijk aspect (de Veluwsche beker en de z.g. Glockenurne) ± 2000 in onze centrale provincies (z.g. Koepelgrafbouwers).

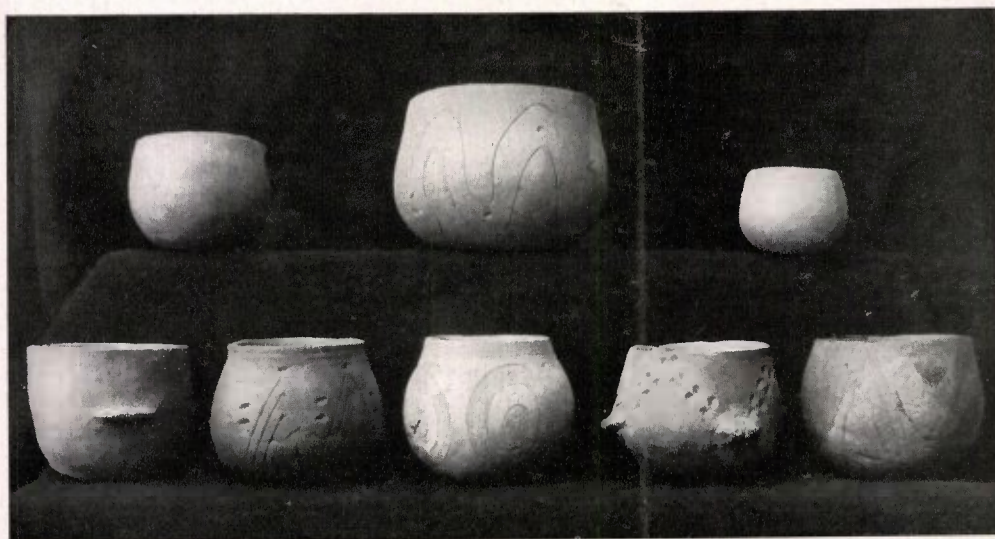
In 1924 legde mijn vader te Steyn voor 't eerst in ons land een zeer uitgebreide nederzetting bloot der Omaliencultuur of bandceramiek. Een oppervlak nagenoeg evengroot als de tegenwoordige gemeentegrens, was omgeven door een complex van 2 wallen en 4 grachten, die aan de Noord- en Zuidzijde uitliepen in den Westelijken diluvialen Maasrand, die ter plaatse meer dan 20 m hoog is. Aan de Noordzijde bevond zich een ingang, die versterkt werd door een gecompliceerde wallenconstructie, waar tusschen door een toegang, veelvuldig slingerend, vrijgelaten was. In het vulsel der grachten bevonden zich uitsluitend bandceramische scherven.

In het centrum van het dorp werd op een terrein van enkele hectaren een complex van 60 hutten blootgelegd, terwijl op vele plaatsen verspreid door het dorp bij openbare werken meerdere soortgelijke hutvloeren aangesneden werden. Zij bevinden zich ongeveer 75 cm onder

Klokbeker-scherven uit graf te Elсло.

Hut 31.

Band ceramiek.

Steyn. Hut 16 en 18 Kerkweg.

den grond en te oordeelen naar hun diepte van ± 50 cm zijn ze langen tijd in gebruik geweest. Zij teekenen zich zwartgrijs af in den gelen löss als ovalen met een oppervlak van 6—8 M² en zitten vol bandceramische scherven en steenen werktuigen. Excentrisch bevindt zich daarin steeds een totaal zwartgekleurde stookplaats en rondom de hutvloer lukte het steeds, de paalgaten terug te vinden, corresponderend aan den hutwand. Een enkele maal was daarbij de ingang in den vorm van een uitsparing te herkennen, terwijl stukken klei, die bij verbranden der hut eenigszins gebakken waren, aantoonde, dat de wand bestond uit een houten vlechtwerk, aan de buitenzijde bestreken met klei. De vele maalstenen wijzen op de ontwikkeling van den landbouw, terwijl de graankorrel-indrukken in de aardewerkscherven uitsluitend tarwe bleken te zijn (Dr. Helbeck, Kopenhagen). Naast spinklosjes en schuhleistenkeile lagen in alle hutten kwartsieten, die dienden om vergruizeld den leem als pottenbakkersmaterie minder vet te maken. Enkele geslepen bijltjes waren steeds van zandsteen of eruptief gesteente. Van de silex artefacten noem ik de talloze messen, vaak gere toucheerd tot zaag, of aan het uiteinde tot krabber, waarbij echter in het bijzonder typisch zijn de z.g. *lames de faucilles*, die door hun gebruik in de zeis aan één zijde blinkend gepolijst zijn. Verder vele kloppers in gebruik voor fabricatie van kleingerief, maar vooral ook voor het ruw maken der maalstenen, naast krabbers, schrabbers, boren, dolken, enz. Tenslotte vermeld ik de pijlpuntjes, die nooit steeltjes of oortjes dragen, maar in meer dan 50 % een scheef uitgeholden basis. Waar wij dezen vorm nooit aantreffen buiten de hutten, beschouwen wij hem als typologicum der Zuid-Limb. Bandceramiek.

Het aardewerk is deels ruw gebakken, onversierd, deels fijn gebakken, bandvormig versierd. Voor zoover deze bandceramiek locale verschillen vertoont, kunnen wij zeggen, dat ons materiaal, evenals het Belgische, volkomen overeenstemt met 't Köln er

type, dat door Butler uitvoerig geanalyseerd werd aan de hand van zijn belangrijke onderzoekingen te Köln-Lindenthal. Hij heeft daarbij een vormenscala samengesteld, aangeduid met de letters A tot en met M. Met uitzondering van type M zijn alle soorten hier rijkelijk vertegenwoordigd. Butler vormde aan de hand van deze schaal een vier-perioden-stelsel waarbij I gekenmerkt wordt door het uitsluitend voorkomen van A en B; II A—

H; III C—L; IV C—M.

Behoudens hut 10, 17 en hutkom 2, die tot I gerekend moeten worden, behoorden alle vondsten binnen de wallen van Steyn tot II—III, terwijl een onderscheid tusschen deze beide, ter plaatse niet mogelijk was, daar A en B evenveel gevonden werd in combinatie met H—L als daar zonder. Bijzondere opmerking verdienen het zeldzame idoolfragment uit hut 5, evenals het voor deze cultuur zeer zeldzame bekerfragment met versierden standbodem uit hut 13 en tenslotte de vele scherven met wrat-versiering en vingerindrukken, die Buttler voor Köln import beschouwt.

Aanleiding tot deze uiteenzetting was echter de nog niet afgesloten opgraving van een huttencomplex vlak buiten de wallen van Steyn, aan de Z. O. zijde. Aanvankelijk scheen hiermee onze meening omtrent de datering der wallen in het nauw te komen. Toen wij echter konden vaststellen, dat in alle hutten uitsluitend de aardewerktypes A en B vertegenwoordigd waren, was het ons duidelijk, dat wij hier te doen hadden met een nederzetting uit de alleroudste fase der bandceramiek, die waarschijnlijk reeds lang vergeten was, toen de omwalde nederzetting uit II—III gebouwd werd. Behalve dit was bij deze opgraving belang-

Idoolfragment (Omalien).
Steyn. Hut 5 Kerkweg.

rijk, het ontdekken van een voorraadselder met trappen, 3 regenwaterputten en vele afvalgaten; de uitsluitend bandceramische scherven in het vulsel leverden het bewijs voor de dateering. Bovenal werden wij echter verrast door het aantreffen van een aardewerktype in vrij groote hoeveelheid, dat voor de bandceramiek een novum beteekent. Potten van zeer zanderig baksel, bruin van oppervlak en zwart op doorsnede, met standbodem en vrij scherpen buikknik, wier onderste helft versierd is met breeden „tannenzweig” en boven in smalle zônes, maar niet evenwijdig aan het standvlak verlopend. Zij werden gevonden in welhaast alle hutten van deze groep, die overigens alleen type A en B bevatten. Een enkel scherf hadden we ook aangetroffen in hut 10 binnen Steyn, die eveneens als I gedateerd moest worden en in hut 13, die tot II—III gerekend werd. In een soortgelijke hutkom van periode II—III te Geleen zag Dr. Bursch dezelfde scherven. Hij beschouwde hen als zônebekers en concludeerde uit de vondst, dat de bandceramiek in Zuid-Limburg zou zijn blijven voortbestaan tot de komst der bekercultures in het Rijnland $\pm$ 2000 v chr. Onze vondst spreekt dit evenwel met klem tegen, daar zij bewijst, dat dit soort aardewerk hier algemeen in gebruik was in de alleroudste phase der bandceramiek, toen nog van geen bekercultures sprake was.

Hutten der bandceramiek vonden wij verder in zeer grooten getale te Elslo, bij Geulle, in Geleen zoowel in den ouden kom, als bij de mijn, in Beek, in Urmônd en te Sittard, zoowel in de stad als in de Graetheide, terwijl door Holwerda in 1925-'26 een nederzetting te Caberg werd opgegraven. Al deze vondsten wijzen dus op een groote bevolkingsdichtheid en wanneer de algemeene opvatting waarheid bevat, dat de bandceramiek gebonden is aan de vruchtbare lössgronden, mogen we Sittard wel als Noordgrens van hun expansie in ons land beschouwen.

Het is opvallend, dat wij verder het oppervlak van ons bouwland bezaaid vinden met allerlei silex artefacten, waarbij de geslepen vuursteenbijlen, resp. hamerbijlen, de gesteelde en geoorde pijlpunten, een scherpe tegenstelling vormen met de inventaris dezer Omalien hutten. Hoewel de Belgen deze vormen als typologisch voor hun Robenhausien-periode beschouwen, wil ik erop wijzen, dat zij als losse vondst zonder gesloten verband met kenmerkend aardewerk evengoed tot de bekercultures, als bij de Michelsbergercultuurkring gerekend kunnen worden. Het is waarschijnlijk, dat wij hier te doen hebben met de inhoud van hutten, welke in tegenstelling met die der bandceramici op het oppervlak geplaatst waren en wier vloerlagen door den akkerbouw verspreid werden. Nadere aanknoopingspunten hiermede zoekende, wijs ik allereerst op de vuursteen-ateliers van Rijckholt-St. Geertrui. Hoewel deze op grond van het vinden van geslepen bijlen en gesteelde of geoorde pijlpuntjes, evenals het onderzoek der gevonden beenderresten door van Giffen, moeten gerekend worden in de na-Omalientijd in ge-

bruik te zijn geweest, kan het niet anders, of ook de bandceramici hebben van hieruit hun groote silex voorraad betrokken, die sterk opvalt tegenover de armoede aan silex in de Duitsche nederzettingen. De enkele pijlpuntjes met scheef uitgehouden basis uit de ateliers bewijzen dit nog eens te meer. Waarschijnlijk kunnen we nog een stap verder gaan en uit de palaeolithische vuistbijlen, de enkele monsterien vormen, de vele microlithen en de pics en tranchets van het Campignien type afleiden, dat dit atelier door de heele oude en nieuwe steentijd in gebruik is geweest.

Wat betreft de woonresten, die wij met deze losse vondsten in verband kunnen brengen, vermeld in het paalwoning complex dat C. Ubaghs in 1884 bij Maastricht ontdekte, dat overeenkomt met de soortgelijke Robenhausien nederzettingen van België en dus tot den Michelsberger groep in den ruimen zin van het woord gerekend moet worden.

Bezien wij echter de grafresten, die hiermede verband aanwijzen, dan komen wij op een geheel ander spoor. Onder het Romeinsche graf no. 8 te Elslo werd op 1.30 m diepte een klokbekegraf gevonden, waarin naast de typische klokbekeerscherven o.a. een geslepen vuursteenbijl voorkwam, gelijk aan die welke wij als losse vondst kennen. Merkwaardigerwijze bevond zich dit graf, in tegenstelling met de andere Romeinsche graven ter plaatse, onder een lage tumulus, die echter niet nader onderzocht kon worden. Hetzelfde werd aangetroffen onder Sunische hut no. 31 te Elslo, in welk graf zich naast klokbeke- ook koordbekeerscherven bevonden.

Tezamen met de losse bekervondsten, vaak van een der Veluwsche vormen, o.a. te Montfoort, Waubach en Posterholt, evenals het steeds naderbij komen der goed onderzochte bekeerbegravingen met name bij Venlo (Hamert) en Roermond (Swalmen), maken zij ook het bestaan der bekercultuur voor Zuid-Limburg zeer waarschijnlijk. Bij wijze van werkschema breiden wij dan ook het tot nu gebruikelijke Belgische schema uit tot het Rijnlandsche en wel: 3000—2200 als oudste invasie in ons land de Bandceramiek, 2200—2000 de Michelsberger cultuur, ongeveer gelijktijdig met de invasie der Megalith cultuur in het Noorden en van 2000—1600 de Bekercultures, corresponderend met de z.g. Koepelgraven onzer centrale provinciën. Waar de vondsten voor Zuid-Limburg voorloopig geen op zich zelf staande afgrenzing toelaten, wil hiermede alleen aangegeven worden, waarop onze onderzoekingen in de naaste toekomst speciaal gericht zullen zijn. Niet alleen voor een meer voltallige kennis van onze eigen voorgeschiedenis, maar vooral ook vanwege het groote belang dezer gegevens voor de archaeologie in het algemeen, wat betreft de verspreidingswegen der beide laatstgenoemde culturen, die nog steeds min of meer twijfelachtig zijn.

De Voorzitter dankt den spr. voor zijn zeer interessante voordracht, vooral ook voor de wijze, waarop spr. dit alles uit één heeft gezet en toege-licht met materiaal.